

Esrom-trykket. Ikke *Tonernes* er en fejllæsning, men *Træernes* er en fejllæsning for *Tonernes*. Dette har for familie og venner været et eksempel på, hvad en tankeløs sætter kunne få ud af en utydelig tekst, hvadenten denne nu har været digterens håndskrift eller en nordsjællandsk bondes afskrift fra *Fædrelandet*.

Med et lille lands glæde ved anekdoter har Danmark i næsten hundrede år husket, at der var noget med en fejllæsning i verselinjen *Tonernes vuggende Fald*. Detaljerne har man glemt. Striden kan nu bilægges til alles tilfredshed: det er både rigtigt at tale om en fejllæsning og at forfægte læsemåden *Tonernes*.

Denne monografi munder således ud i en side af den danske litteraturhistorie, der foragtes af mange, men i virkeligheden bør fremhæves som noget specielt værdifuldt for en lille nation. Hvis Goethes *Wie blinkt Dein Auge* ved en fejltagelse læses og trykkes som *Wie blickt Dein Auge*, beskæftiger det højest Goethefilologien. Men hvis Bogtrykker Donatzky i Helsingør har en svend, der glemmer at tænke sig om et øjeblik, føler hele landet sig ansvarligt hundrede år efter over for sangen og dens forfatter. Den danske litteraturhistorie bygger på en interesse for digteren, der ikke er betinget af en abstrakt personalhistorie, men skyldes en konkret loyalitet, en følelse af slægtskab og samhørighed. Det giver det danske åndsliv en særlig karakter, at næsten alle, der beskæftiger sig med humaniora og lever i samme epoke, også har truffet hinanden.

Derfor kan det også være rimeligt for en stund at kaste et litteraturvidenskabeligt blik på en tekst, som det danske folk samles om i fællesskab. Denne sang har været et ukrigerisk nationalt samlingsmærke i tunge tider; dette betinger dens plads i den danske litteraturhistorie hen over alle filologiske detailproblemer.

Leif Ludwig Albertsen.

Anmeldelser

Wolfgang Krause, mit Beiträgen von Herbert Jankuhn: Die Runeninschriften im älteren Futhark. I Text. II Tafeln. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-Historische Klasse. Dritte Folge, Nr. 65. Göttingen. Vandenhoeck & Ruprecht. 1966. XX + 328 s., 72 tavler, kart. 82.- DM.

Den bog, *Runeninschriften im älteren Futhark*, som Wolfgang Krause udsendte i 1937, vandt sig sikker position i den runologiske litteratur, både som en nyttig håndbog, man stadig vendte tilbage til, og som et lærdomsværk, for læseren lige tiltalende ved den praktiske disponering af stoffet, ved de kortfattede, men grunddige formuleringer, ikke mindst ved forfatterens stilfærdige loyalitet over for fagfællers i enkeltheder afvigende synspunkter. Læsere af runologisk faglitteratur lige fra Johan Bures og Ole Worms dage og til disse sidste tider, kan undertiden få indtryk af, at runerne indebærer i hvert fald én magisk forbandelse, nemlig den, at stor strid skal opstå mellem de mænd, som prøver på at tolke dem. Men

her fik man en fyldig afhandling i hænde, velgørende fri for vredagtig polemik og pedantisk bedrevenen, et værk af en humanistisk videnskabsmand helt uden gift og galde.

Denne gode bog, som vi i de sidste tredive år så ofte har haft i nyttig brug, snart med fuld tilslutning, snart med nogen kritik, altid med glæde, kan nu stilles til side, den glider ind på sin kronologisk bestemte plads som et af hovedværkerne i den lange række af runologisk speciallitteratur, der tager sin begyndelse omkring år 1600. Den har fundet sin værdige afløser. Eller rettere: efter i 15 år at have været udsolgt og efterhånden stadig mere savnet, er den genopstået i helt ny skikkelse.

Den gamle bog var et udvalg: »Runeninschriften im älteren Futhark«. Den lidt ændrede titel: »Die Runeninschriften i. ä. F.« markerer den nye som en fuldstændig udgave af alle de til dato overleverede indskrifter med de ældre runer, som ikke trods ethvert forsøg på fornuftig tolkning og forståelse, men som efter forfatterens mening i højere eller lavere grad kan tjene som grundlag for filologiske og kulturhistoriske studier.

Løjnefaldende nyt ved Krauses rune-bog af 1966 er det systematiske samarbejde med arkæologien. Det har længe været klart for runologerne, at navnlig de ældre indskrifters datering på rent filologisk basis er et urimeligt foretagende, især på grund af indskrifternes fåtallighed og sproglige kortfattedhed. En indskrift med de ældre runer lader sig kun med stor unøjagtighed tidsfæste ud fra sin sprogform, den dateres med betydelig større sikkerhed ved hjælp af den rune-bærende genstands plads i den efterhånden detaillerede udarbejdede arkæologiske kronologi, som bygger på et righoldigt og gennemstuderet sammenligningsmateriale. Gang på gang har det vist sig, når en indskrift på et spænde, et spydblade, et smykke forsøges tidsfæstet, at den arkæologiske datering af selve genstanden føltes langt sikrere begrundet end den filologiske og grafiske af indskriften alene. Med Herbert Jankuhns medarbejde ved bogen er der gjort et fremragende forsøg på systematisk arkæologisk datering af en længere række runeindskrifter. Naturligvis må man, hvilket Jankuhn også selv giver udtryk for, ikke opfatte disse dateringer som fastslåede og endelige resultater. Der vil utvivlsomt i tidens løb fremkomme adskillige forskydninger ikke alene i den absolut kronologiske, men også i den relativt kronologiske opstilling af materialet.

Også ved Krauses inddeling af indskrifterne i forskellige grupper er der i højere grad taget arkæologiske end filologiske hensyn. I 1937 opstillede han en række kapitler på grundlag af indskrifternes indhold. I bogen af 1966 er af disse kapitler kun det første og sidste fastholdt, futharkindskrifterne og de sydgermanske, d. v. s. de tyske indskrifter. Resten af materialet er nu fordelt efter de indskriftbærende genstandes arkæologiske karakter: De nordiske spænder og fibulæ, mosefund, lanse- og spydspidser, en blandet gruppe af indskrifter i træ og ben, metal og sten, klipperistninger, egentlige runestene (billedløse og ornamenterede i hvert sit kapitel), brakteater. En ordning, hvis overskuelighed kan indrømmes som en praktisk fordel ved en håndbog, men som måske mere vil tiltale arkæologen og kulturhistorikeren end filologen.

Fremlæggelsen af de enkelte indskrifter er prisværdig klar og kortfattet, den nødvendige beskrivelse med oplysninger om fundforhold, bevaringstilstand, op-

bevaringssted gives, transskription følger ledsaget af korte tekstkritiske bemærkninger og oplysninger om ordforråd og sprogformer, af normaliseret gengivelse af teksten og diskussion af dens indhold i samme udocerende tone som i bogen af 1937: unødigt diskussion og polemik er undgået, forfatteren nøjes med kortfattet at gøre opmærksom på, hvor afvigende opfattelser, som han ikke kan dele, er gjort gældende, helt svarende til den kloge udtalelse i forordet (p. V): »Dieses Vorgehen schien um so nötiger, als bei gewissenhafter Prüfung sich kaum eine einzige Runeninschrift im älteren Futhark findet, bei deren Lesung und Deutung sämtliche Forscher voll übereinstimmen.« – Hver behandling af en indskrift er afsluttet med henvisninger til den vigtigste litteratur i omhyggeligt og åbenbart nøje gennemtænkt udvalg. Her synes intet overflødig medtaget, intet strengt nødvendigt udeladt.

Naturligvis kunde det være fristende for anmelderen at standse op ved adskillige enkeltheder, fremføre en og anden indvending, stille et og andet spørgsmål: Tør W. Krause virkelig for alvor fastholde læsningen af en i-rune på trææskan fra Stenmagle (p. 73), hvor hans kolleger, støttet til gentagen mikroskopisk undersøgelse, læser et skilletegn bestående af 5 korte, lodrette streger? Mon han dog ikke driver sin gamle teori om »begrebsruner« vel vidt (p. 5 og flere steder)? Man ser ikke klart, hvorfor Breza-søjlen futhark (p. 19 f.) ikke er magisk, hvis de andre futharkindskrifter er det. At der i dens nærhed fandtes forskellige andre graffiti (bl. a. abc – —) kan vel næppe være afgørende, da disse, om man lyster, jo også kan opfattes som magi. Lignende overvejelser trænger sig frem med hensyn til tolkningen af Charnay-spændets runerække (p. 20). Men hverken disse eller de mange andre muligheder for modsigelse vil på nogen måde kunne angribe værkets værdi som en helt igennem sober og loyal, uundværlig håndbog for enhver, der som specialist eller på bredere basis bevæger sig i de ældste runeindskrifteres vildsomme område.

Anders Bæksted.

International Dictionary of Regional European Ethnology and Folklore. Vol. II. Folk Literature (Germanic). By Laurits Bødker. Rosenkilde and Bagger, Copenhagen 1965. 366 s.

Skorten på ein *normert* fagterminologi innan folkloristikken (som i det alt vesentlege har vore ein europeisk vitskap) og den regionale europeiske etnologien, førte etter siste krig til at planane om eit internasjonalt *dictionary* vart realisert. I CIAP, eit UNESCO-organ, syntest ein å ha ein ansvarleg og arbeidsfør organisasjon som kunne stå bak gjennomføringa av prosjektet. Redaksjonen vart overleete til nordiske forskarar, og etter mange drøftingar vart det vedteke å gje ut ei rekkje band i ein felles serie. I 1960 kom det første bandet: »General Ethnological Concepts» av hovudredaktøren for heile serien, professor Åke Hultkrantz, Stockholm. Fem år seinare følgjer så det andre bandet, som her skal omtalast. Det er mogleg at dette også vert det siste. Det synte seg nemleg at CIAP ikkje var noko arbeidsført organ. I 1963 vart det då også oppløyst og avløyst av ein ny organisasjon: SIEF. Motsetnader mellom dei gamle leiarane i CIAP og dei yngre i SIEF har gjort det internasjonale samarbeidet innan desse to vitskapane noko problema-

tisk, og med dei økonomiske problem som har kome til, må ein gå ut ifrå at dette ikkje vil fremja utgjevinga av det internasjonale *dictionary*.

På tittelarket til det andre bandet står å lesa: Under the auspices of the International Council for Philosophy and Humanistic Studies and with the support of UNESCO published by CIAP (International Commission on Folk Art and Folklore). Det er i høgste grad forvirrende at ein organisasjon som er oppløyst og ikkje lenger eksisterer kan stå som utgjevar av eit slikt bokverk. Men den forvirringa som tittelbladet røper går over til stor-undring når ein kjem til det *preface* boka er utstyrt med. Det er utan tvil eineståande i vitskapleg utgjevingspraksis. Her gjer formannen i utgjevingskomitéen og hovudredaktøren, dei svenske professorane Sigurd Erixon og Åke Hultkrantz vis med «on the behalf of the Editorial Committee» (der også Bødker er medlem) at Bødker har «discarded certain of the principles earlier laid down for the whole series», slik at «the very essential idea of the dictionary gets lost». Samtidig ymtar dei frampå om at eit supplerande band kanskje må koma. Det synest her å ha vore eit lite tilfredsstillande samarbeid innan den oppnemnde «Editorial Committee». Trass i alt har det vore meir enn 10 år til rådvelde til kontroll og redigering av Bødkers arbeid.

Men lat oss venda oss til Laurits Bødkers bok, det andre bandet av det internasjonale *dictionary*. Det inneheld nær 1200 oppslagsord på dansk, engelsk, færøysk, hollandsk, islandsk, norsk, svensk og tysk. Forfattaren har prøvt å få med dei fleste termini som vert nytta innan folkediktinga i germanske språk, utan å gjera krav på å ha makta dette til fullnads. Han gjer sjølv merk-sam på at mange samansetjingsord vantar. Av passomsyn har han ikkje teke med termini som har med gåter, ordtak eller «children's literature» å gjera. Materialet er ordna alfabetisk. Kvar artikkel gir først fleirtalsforma til vedkomande terminus. Så følgjer ein stutt etymologi og ein definisjon «which is «authoritative» in the sense that the author who has either created the term, or given it a scientific definition, is quoted.» Bødker har også prøvt å plassera den einskilde terminus som ein del av eit terminologisk system, og ved hjelp av krosstilvisingar er det alltid mogleg å koma frå detaljterminus til den under- eller overgruppe den høyrer heime i og omvendt. Vi finn tilvisingar til parallelle og synonyme termini og til tilsvarande termini i andre språk. Boka har ei litteraturliste på ikring 570 boktitlar.

Ein må seia at dette *dictionary* er eineståande i sitt slag. Vi veit at det har kosta forfattaren og alle hans medhjelparar mange års intensivt arbeid – og eit arbeid som økonomisk har vore lite takksam. Som arbeidsprestasjon er det imponerande, og det gir sjølvstund mange tilvisingar og opplysningar som kan vera nyttige både til undervisningsbruk og til forskning.

Men trass i alt det positive ein kan seia om boka fyller den ikkje dei forventningane vi hadde til den. Det vi venta oss og det vi hadde bruk for var eit *dictionary* med normerte omgrep og definisjonar, som gjekk på tvers av alle språkgrensar og som nytta engelsk som hovudspråk. Mot dette siste innvender Bødker i sin *introduction* at «In itself, the English language . . . is so lacking in folkloristic terms that it cannot form the sole basis of a Dictionary of Folk Literature.» Men dette er ei sanning med sterke modifikasjonar. Alle, eller så

godt som alle *primære* termini finn vi på engelsk, og dei få som ikkje har nokon tilfredsstillande språkform, ville det vera ein bagatell å få skapt gjennom internasjonalt samarbeid. Som det står i *preface* var det meininga at termini skulle bli «referred to the functional type they represent.» Bødker innvender i sin *introduction* at «each individual term has its own definition, which cannot without qualification be considered equivalent to parallel terms in other languages.» Her er det like klårt at Bødker tek feil som at han har brote med dei generelle retningslinene som var lagde for heile verket, og som han hadde bunde seg til å retta seg etter. Om sine eigne føresetnader for å skriva denne boka let han oss vita: «The writer has not thought himself competent to formulate and «authorize» his own definitions but has endeavoured to report as objectively as possible without introducing subjective criticism, such as he has frequently felt about the often somewhat peculiar formulations given by the authors quoted.» Vi er alle klåre over at det ville reisa seg ein del problem for forfattaren når det galdt å formulera termini og definisjoner slik planen med verket var. Men kvifor søkte han så ikkje råd hos dei mange fagfeller rundt om i Norden når det var problem han ikkje sjølv makta? Det heile synest å vera gåtefullt. Ut frå føreordet, som er fullt av atterhald og argumentasjon for den måte han har prøvt å løysa oppgåva på, synest ein å lesa mellom linene at han også vil at boka skal dømmast ut frå *hans* intensjonar. Dette kan han ikkje venta, og det ville også vera meiningslaust og gale. Skal ein først halda dommedag over boka må det vera ut ifrå dei intensjonar oppdragsgjevarane hadde og ut ifrå dei behov den folkloristiske forskninga har.

Ser vi heile boka under eitt, synest det viktigaste ankemålet å vera at forfattaren ikkje har makta å skilja mellom primære og sekundære, mellom sentrale og perifere termini. Ein kan trygt seia at stordelen av oppslagsorda i boka er sekundære. Om ein t. eks. vel bokstaven S, vil ein m. a. finna ei rekkje oppslagsord som dei færraste folkloristar har bruk for og som dei heller ikkje vil rekna som brukbare termini: *sågarvisa, sachmärlein, samtext, schalkslied, schelmenlied, schnurreim, schöpfungsschwank, schulmärchen, schwankmärlein, schwel lied, sippensage, situationsballade, skæbneeventyr, skæmtenotelle, skænde vise, skærsliparvisa, skåldsögn, skarpsindighetseventyr, skogarbetarvisa, skomakarvisa, skræddarvisa, skreytla, slengjestev, sliparvisa, smedvisa, snickarvisa, sockenrams a, sogustev, sotarvisar, spånadsvisa, spindevise, spinlied, spinnlied, spinnrams a, spinnstubenzähllied, spinnvisa, spottlied, spotvertelsel, sprichwortsage, stadarsoge, stampflied, stef, steinasaga, steinsaga, stenborrarvisa* osv. osv. Slike ord ville høyra heime i ei folkloristisk ordliste, som best kunne lagast av ein fagfilolog med røynsler frå arbeid med ordbøker. Men dei høyrer ikkje heime i eit *dictionary* som skal vera vegleiande for den som søkjer normerte termini. Dessutan har berre dei færraste av dessa orda nokon interesse for den aktuelle folkloristiske vitskapen. Midt imellom det som har vore nytta som ein slag termini finn vi ord og uttrykk som aldri har vore tenkte slik. t. eks. *proportionsfantasi, hauptmotiv* osv. Vi finn også termini som ingen relevans har til folkloristiske fenomen, t. eks. *bygdedikting*.

Ein les boka med ei kjensle av at forfattaren helst vil ha *alt* tilgjengeleg materiale med. Men det er vanskeleg å skjønna kva prinsipp han følgjer når han ut

frå ei tekst synest å ha isolert ein terminus han vil ha med, medan mange tilsvarende ord og uttrykk blir vraka. Om vi t.eks. tek for oss Hans Ellekildes oversyn over danske eventyr i «Nordisk Kultur» bd. IXB, så ser vi at Bødker herifrå har teke med uttrykka *dragekampsæventyr*, *alvorsæventyr*, *mytisk skæmteæventyr*, *ønskeæventyr* og *kvindeæventyr* (som han for alles vedkomande har endra skrivemåte på), for berre å nemna somme. Men han tek ikkje med *fortunatusæventyr*, *alvorlig skæmteæventyr* osv. Ingen av desse termini er gode, og dei fleste vil vel døy med Ellekilde. Men kvifor tek Bødker med einskilde og ikkje andre? Med desse «termini» er det stort sett som med så mange andre i dette *dictionary* at dei aldri har vore tenkte som *termini technici*, men berre som inn-delingsord i ei større framstilling eller ved ordninga av eit større materiale som skulle prentast. Einskilde forskarar nyttar fleire slike ord enn andre. På det viset har t.eks. Nils Schjørring, Axel Olrik, Mats Rehnberg og ein del andre fått ein dominerande plass i dette *dictionary*, enda dei «termini» dei må stå fadder til knapt vil koma i bruk i annan litteratur enn den dei er referert frå.

No er det også slik, at når ein skal ta med rubb og rake av det ein kan finna av termini og prøva gje dei definisjonar, så vil ein ofte koma gale av stad for di ein ikkje assosierer noko som helst med desse underlege orda, og difor ikkje har nokon sjanse til å retta inn opplysningane om dei skulle vera range. Her skal vi berre ta fram eitt døme: Under *rangleviser* skriv Bødker: «term denoting a *nystev* of a satirical nature, according to J. Moe (1847) . . .» osv. Men går ein til Jørgen Moes melding om samlarferda i 1847, så går det klårt fram at ranglevisene ikkje er *nystev* og ikkje har *nystev-meter*, men er simple og ofte grovvorne skjemteviser på ei eller fleire strofer.

Sjølvsagt oppstår det mange problem når ein let den språklege forma og ikkje det funksjonelle vera avgjerande for ordninga. Såleis skil Bødker mellom *motif* og *motiv* ettersom diskusjonen har gått føre seg på fransk/engelsk på den eine sida eller nordisk/tysk på hi. Orda er sjølvsagt synonyme og diskusjonen gjeld like sjølvsagt det same og skulle ha vore ført saman i ein artikkel. Ein einaste bokstavs skilnad i skrivemåten er nok til at forfattaren lagar ein separat artikkel: *sägen*, *sage*, *sagn*, *segn* og *søgn* er alle oppslagsord og får sine artiklar enda dei alle er identiske med det engelske *legend*, og vidare med *folkesagn*, *folksägen* og *volksage*. Like gale vert det i samansetjingsord. I staden for å nytta det internasjonalt allment brukte *migratory legend* som einaste oppslagsord, finn vi artiklar om det identiske fenomen under dei ulike nasjonale nemningane *farand-saga*, *lausasögn*, *laussegn*, *vandresagn*, *vandresegn*, *vandringssägen* og *villsegn*. Med handa på hjartet, kor mange ville slå opp på *villsegn* for å vita definisjonen av *migratory legend*? Også når det gjeld same forfatters bruk av ein terminus i fleire språkformer finn vi dette opplyst i separate artiklar, t.eks. til von Sydows mange termini for det vi på engelsk kallar *aetiological legend*: *aitiologisk sägen* (1919), *aitionfabulat* (1934) og *aetion fabulate* (1948), som alt saman er identisk med von Sydows eigen *upphovssägen* (1931). Dette kan knapt ha nokon allmenn internasjonal interesse.

I det heile synest forfattaren å ha følgt eit forunderleg utvalsprinsipp. På den eine sida har han utelatt store internasjonale genrer folkedikting som t.eks. gåter, ordtak, barnerim av alle slag osv. På hi sida opererer han med artiklar om

gådevise, gådeeventyr, gåderamse, gåtlegend, gåtnovell, gåtsägen, gåtsaga og *gåtvisa*, utan oppslagsord til *gåte*, som vel må vera det essensielle her. Når han så gjer vis med at dette er gjort av plassomsyn, og at den nordiske gåteterminologien er prenta i «The Nordic Riddle», 1964, så hjelper det lesaren lite i dette tilfelle. Heller ikkje her finn vi nokon normert definisjon av gåte-omgrepet, og det hadde ikkje kosta mange liner å skriva ein artikkel om t. eks. *riddle*, og tilvisa til denne frå spesialartiklane. Ein argumentasjon om linetal har liten relevans i dette tilfellet når det syner seg at det var god plass til å taka med artiklar om norske lokalfenomen som *stev, gamlestev* og *nystev* (dei siste berre i somme tilfelle tradert dikting) med detaljartiklar til følgjande oppdelingsnamn: *innleidingsstev, kampstev, stridsstev, frødestev, ølstev, drykkjesteve, kjempestev, kunnskapsstev, rennesteve, slengjesteve, søgusteve* og *umrødestev*. Han har dessutan under *stev* ein galen tilvising til *slåtterim*, som ikkje har noko med *gamlestev* eller *nystev* å gjera, men som funksjonelt er ein heilt sjølvstendig genre.

Ofte er teksta nærmast ulesande for di forfattaren stendig skyt inn ikkje-engelsk termini i *kursiv*, som ein så heile tida må slå opp og lesa om ein skal ha von om å skjøna kva forfattaren i det heile vil fram til. Meir forvirrande enn opplysende er t. eks. følgjande frå diskusjonen om *schwank* (s. 268). Eg siterer: «A. Wesselski (1935) maintains that a s. in the *einfache form* is a *geschichte*, in the *kunstform* a *märlein*, which means that s. is composed of *gemeinschaftsmotive* supplemented with *wahn motive*. The difference between s. and those two categories is in the comic effect of a s. on the listener or reader; see also *gesetz der selbstberichtigung*.» Det er mogleg at Wesselski hadde ei fornuftig meining med det han skreiv om dette, men den går tapt i den form det har fått i *dictionary*. Her verkar det heile uforståeleg. Nokon verdi for folkloristar i dag har vel ikkje Wesselskis framstilling heller.

Mange detaljfeil kunne det her vera grunn til å påvisa: Prentefeil, mangel på konsekvens i definisjonar og tilvisingar, irrelevante tilvisningar, endringar i enskilde forfattarars rettskrivning osv. osv. Eg skal lata det vera. Berre eitt hovudpunkt til skal eg skriva nokre ord om: Forfattarens kjelder og litteraturutval.

Prinsipielt må det seiast at det ikkje er likegyldig kvarifrå vi hentar termini og definisjonar til eit slikt *dictionary*. Vi veit at definisjonane vi nyttar oss av får avgjerande metodologiske konsekvensar for arbeidet vårt, og at eit *dictionary* difor kan verka avgjerande inn på utviklinga av vitskapen. Difor må det etter mi meining vera rett å seia at det *historisk* sett kan vera interessant i og for seg kva Ivar Aasen, A. A. Afzelius, Jón Árnason, A. I. Arwidsson, P. Chr. Asbjørnsen og J. Ashton, for å nemna nokre ikkje-danske forskarar og samlarar frå dei tidlegaste folkloristiske kadrene, kalla og definerte sine termini og kategoriar. Men eg meiner også at det kan vera farleg for folkloristikken som vitskap om vi skal byggja opp ein terminologi og eit definisjonssett på historisk grunnlag. Det dette *dictionary* difor skulle innehalda var dei termini og definisjonar som er aktuelle i vår tid. Det er tydeleg at Bødker ikkje deler dette synet. Hos han har dei eldre forskargenerasjonane fått hovudrommet, og dei termini dei nytta seg av på 1800-tallet i prent vert siterte oftast bokstavrette, medan gjengse og aktuelle termini frå vår tid ikkje er å finna nokon stad. Dette vert også illustrert av litteratur-

lista, der storparten av titlane er frå førkrigstida. Av ikring 570 titlar er ikring 265 frå før 1930. Svært få av dei yngre folkloristane utanfor Norden er representert, og også innan Norden er det berre ein utvald flokk som er komen med. Til fånyttes kan ein leita etter Carl-Herman Tillhagens namn. Ingen av dei mange framståande finske folkloristane frå etterkrigstida er funne viktige nok til å koma med, m. a. vil ein ingen stad finna namna Lauri Simonsuuri, Matti Kuusi, Jouko Hautala eller Lauri Honko. Går vi utanom Norden merkjer vi oss at sentrale namn som t. eks. W. Edson Richmond, William Bascom, Siegfried Neumann osv. vantar. Viktige artiklar av Hans Honti er uteletne. Herman Bausinger vert avfeidd med ein artikkel frå «Studium Generale» frå 1958. Dette er berre nokre få og tilfellelege døme, og utan atterhald vil eg seia at det vantar i hundretals av viktige og sentrale avhandlingar frå etterkrigstida i litteraturlista. Det synest nærmast uskjøneleg at Bødker ikkje har nytta seg av denne primære folkloristiske litteraturen all den tid han elles går så grundig til verks at han nyttar seg av folkloristisk så perifere referansar som t. eks. ein artikkel frå «Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder» av den norrøne filologen Anne Holtmark: *Eksempel i vestnordisk litteratur* og ein artikkel av litteraturhistorikeren Harald Beyer frå 1925/26 om *Anekdote*, prenta i «Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte», hgs. von P. Merker & W. Stammler. I litteraturlista vrimlar det elles med foraldra avhandlingar skrivne av ikkje-folkloristar, bøker og artiklar skrivne av amatør-folkloristar og ulike arbeid som klårt må vera irrelevante i den folkloristiske diskusjonen i dag. Eg kan gje følgjande døme på titlar som etter mi meining høyrer til minst ein av desse kategoriane: L. Daac: *Norske Helgenger* (1879), K. Andersen: *Kristine og hennes viser. Skiltingsviser fra Hørby sogn* (1960), H. C. Lyngbye: *Færøiske Qvæder om Sigurd Fofnersbane og hans Æt* (1822), P. A. Munch: *Nordmændenes ældste Gude- og Heltesagn* (1854), K. E. Ph. Wackernagel: *Das deutsche Kirchenlied von der ältesten Zeit bis zum Anfang des 17. Jahrhunderts*, 5 vols. (1864/77), K. Weinhold: *Weihnachtsspiele und Lieder aus Süddeutschland und Schlesien* (1853), A. F. Schmidt: *Fra Julestue til Valborgblus* (1940), G. Schütte: *Oldsagn om Godtjød* (1907), N. E. Magerøye og A. H. Magerøy: *Gamle visor og kvedor* (1943), osv. osv. All denne litteraturen kan vera bra nok i og for seg, men ein fag-folklorist vil knapt søkja stønad for sine termini og definisjonar der.

Ut frå det eg her har skrivne må konklusjonen bli at «Folk Literature (Germanic)» ikkje er blitt det *dictionary* ein hadde vona å få. No er det slik at dette ikkje er så farleg for den einskilde forskaren. Han har alltid nytta dei termini og definisjonar han sjølv fann praktiske til sine føremål, og det vil han alltid gjera, same kva *dictionary* han får i hender. Men til den akademiske undervisninga i folkedikting eksisterer det eit reelt behov for ei bok som inneheld eit utval normerte termini med allment godtekne definisjonar. Eit slikt *dictionary* kan best skapast gjennom gruppearbeid og i diskusjon mellom interesserte forskarar. Her kan sjølv sagt mykje av Bødkers materiale koma til nytte som råstoff.

No kan Bødker med ein del rett lasta den «Editorial Committee» (som han sjølv er medlem av) som skulle ha tilsyn med verket og syta for at det vart utforma i samsvar med dei retningslinjer som var oppdregne, og spørja sine kollegaer i komitéen: «Kvifor vart eg ikkje stogga om de meinte at arbeidet

ikkje vart utført som det skulle?» Det spørsmålet sit også meldaren att med, og eg kan ikkje skjønna anna enn at «Editorial Committee» må taka sin del av ansvaret for at boka har fått ei så uheldig utforming. Eit *preface* skrive etter at boka alt var prenta kan ikkje yta vederlag for mangelen på fast hand frå utgjevingskomitéens side i produksjonstida. Dette fører med seg at folkloristane må taka opp til alvorleg drøfting kven som bør stå for og ha tilsyn med det *dictionary* dei framleis har bruk for.

Brynjulf Alver.

Iørn Piø: Folkeminder og traditionsforskning. København 1966. 84 s. Dansk Historisk Fællesforenings håndbøger.

Denne boka er meint som ei innføring i folkeminneforskninga for danske lokalhistorikarar, slik at dei kan bli kjende med kva materiale som står til rådvelde og kva litteratur dei bør lesa om dei skal nytta folkloristisk stoff i sine framstillingar. Alt dette er sett inn i ei ramme av folkloristisk historie, teori og metode. På det viset dekkjer boka to aspekt, eitt nasjonalt og eitt internasjonalt.

Når det gjeld gjennomgangen av dansk materiale og dansk forskning står forfattern på trygg grunn. Boka opnar med ei generell drøfting av folkeminnevitskapen som vitskap og går vidare over i eit stutt utsyn over dansk innsamling av folketradisjon saman med opplysningar om kjeldetilhøva. Materialet er ordna i grupper etter som det kan karakteriserast som «overnaturlege forestillinger», «festtraditioner», «visetradisjon», «fortællertradition», «børns traditioner» eller «traditionens «små genrer»». I kvart av desse kapittel gjennomgår forfattern det viktigaste av det som har vore skrive om det i Danmark. Stundom går han utover landegrensa for å fylla dei lakuner ein sjølv sagt må finna i den nasjonale forskninga i eit så lite fag.

Av særleg interesse er det at kvart kapittel har ei allmennteoretisk innleiing. Enda om boka ikkje er meint på å vera representativ for materiale eller forskning utanfor Danmark, arbeider folkloristikken med eit materiale som er så internasjonalt at forfattern i desse innleiingane ikkje kan unngå å koma inn på spørsmål av meir generell karakter. Her finn vi ein klår tendens til å prioritera nordiske oppfatningar, noko som er både heldig og uheldig. Det er sikkert rett å gjera det i ei bok som er meint for danske lokalhistorikarar, men ein fagfolklorist ville sjølv sagt koma med ønskemål om at det vart teke meir omsyn til verda utanfor. I samanhang med dette er det eg i det følgjande vil hefta meg med ein skilde problem, mindre for å kritisera forfattern enn for å syna at boka reiser ei rekkje spørsmål som bør takast opp til drøfting. I mine auge er dette udelt positivt.

Det er vel slik at ei innføringsbok i eit emne ikkje så godt må verta ei sammanhangande rekkje atterhald. Nybørjaren må møta visse normative liner i den teoretiske gjennomgangen om ikkje det heile skal te seg som eit tilfelleleg samanurium for han. Stort sett meistrer Piø dette. Han er varsam med kritikk og moderat med ros slik det høyrer seg heime i eit oversynsverk, og han nøyer seg stort sett med det strengt informative. I dei allmenne innleiingane synest det likevel som om han med føremønn kunne ha vore strengare, t. d. kunne han kanskje ha streka noko sterkare under at mangt som i denne boka p. g. a. det

avgrensa sidetallet må verta servert som facts, likevel i mange tilfelle er svært diskutabile teoriar og subjektive vurderingar. Slik er det t. d. med Moltke Moes teoriar om den rolle kjennskapen til folkediktinga spela i «det nasjonale gjennombrud» i det 19. årh. (s. 11 f). Heller enn å sjå innsamlinga av den munnlege tradisjonen som det viktigste grunnlaget for dei nasjonale og romantiske straumane i åndslivet i førre hundreåret slik Moltke Moc ville ha det til, vil ein i dag sjå den eldste samlariveren som eit produkt av dei allmenn-europeiske nasjonale strøymingane.

Som oftast er eg samd med forfattaren i hans vurdering av mange av dei innflokke og sentrale problem innan folkeminneforskninga han tek opp, men stundom er eg også usamd. Hans framstilling av diskusjonen om variant-omgrepet t. d. kan eg ikkje få til å rima med mitt inntrykk. Her hevdar han (s. 26) at «Variantbetegnelsen er direkte vildledende for forståelsen af det folkloristiske kildemateriales særpræg som traditionsstof.» Det er mogleg at nemninga «variant» kan synast uheldig dersom ein knyter visse foraldra teoriar til den. Men slik den vert nytta i dag skulle det ikkje vera fåre på ferde. Ein variant er ikkje noko absolutt, utan ei tilfelleleg fiksering av eit visst tradert fenomen til ei viss tid og frå ein viss informant. Vi skal heller ikkje gløyma at variant-omgrepet har vore utgangspunktet for noko av det mest verdfulle innan den prinsipielle folkloristiske diskusjonen heilt frå den finske skolen og fram til Gyula Ortutay.

Heller ikkje kan eg skjøna forfattaren når han hevdar (s. 27) at «inden for den nyere forskning søger man i højere grad at finde frem til traditionens økotypen». Er dette i det heile tilfelle? Etter det eg veit har økotype-teorien berre vore hevda av C. W. von Sydow og elevane hans. Den har ikkje ført til noko kjent resultat av allmenn-etnologisk interesse, men har mest vore å rekna som skrivebordsteori.

Noko på sida er det vel også når forfattaren kallar «type» for «en bestemt tradition», som er «summen af alle de optegnelser man kender – og ikke kender.» Slik dette står verkar det absurd, for det er sjølvstundom like umogleg for amatørar som for fagmenn å operera med abstrakte analyse-einingar som delvis er bygde på eit ukjent materiale. Det forfattaren vel meiner, og som er rett nok, er at vi med «type» meiner ein teoretisk modell som skal vera summen av alle dei uttrykk «en bestemt tradition» har eller har fått under traderingsprosessen.

Eitt av dei mest vesentlege problem forfattaren tek opp gjeld definisjonen av den vitskapen vi i nordiske språk gjerne kallar folkeminnevitskap eller folkeminneforskning. Her ønskjer Piø ei namneendring til «traditionsforskning», for di han meiner at folkeminne og folkeminneforskning som termini har for sterk belastning frå tidlegare tiders forskningsmål. No er det nok rett at omgrepa har opphavet sitt i nasjonale og romantiske straumdrag frå ei tid som er framand for vår tenkemåte, og vi vil knapt godtaka kva forskarar for 100 år sidan meinte med 'folk' og 'minne'. Men dette er ikkje det same som at folkeminne og folkeminneforskning som omgrep ikkje er meningsfylte for forskarane i dag. Det er dei da i høgste grad. Med like stor rett kunne ein krevja at medisinen som fagområde og medisinsk forskning skulle skifta namn for di dei for ikkje så lang tid sidan i all hovudsak bygde på magi, astrologi og manglande skjønn

på samanhengen mellom årsak og verknad. Difor har eg vanskeleg for å skjønna at det skulle vera noko vunne med å kalla vår vitenskap «tradisjonsforskning». Tvert imot ville det føra til endå større forvirring for di det traderte berre er eitt aspekt ved dei fenomen vi kallar folkloristiske, og det er ikkje noko særlege for oss. *Alt* eldre i ein kultur er tradert, men ikkje alt tradert er folkloristisk. Kva er t. d. meir tradert enn språket, så vel det skrivne som det tala, men difor er det så langt ifrå eit folkloristisk fenomen. Reiskapar, hustypar, klær, ikkje-magiske sedvaner, arbeidsmåtar, kyrkjelege seremoniar osv. osv. er traderte like godt som noko eventyr eller segn, men dei har aldri høyrte til folkeminnneforskarens arbeidsområde. Noko heilt anna er det at Piø har rett i at vi bør få ein teoretisk diskusjon om kva som gjer at folkloristikken er ein eigen vitenskap, slik at vi kan draga grenselinene mellom vår vitenskap og grannedisiplinane på det prinsipielle planet i staden for å gå grensegang innan materialet. Her er det på sin plass med Piø å sitera den finske folkloristen Jouko Hautala, som seier at det er den «hållning forskaren intar till sitt material samt sättet at ställa problemen, icke vilket material han studerar, utan vad i detta material han studerar» som er avgjerande for om det er folkloristisk eller ikkje. Teoretisk sett, og det er vel det som først og fremst interesserer, er folkloristens tradisjon uttrykk for fantasi, diktning og tru. At ein i praksis ofte må gå over grensa til det rasjonelle for å finna forklåringa av folkloristiske fenomen er ikkje det same som at grensa ikkje er der.

Ein kunne vera freista til å koma med einskilde detaljinnvendingar, t. d. mot forfattarens omhandling av tilhøvet mellom magi og religion, som knapt kan seiast å vera representativ for forskninga i dag. Det er heller ikkje tilfredsstillande å nytta C. W. von Sydows utsyn over «Övernaturliga väsen» frå bd. XIX av «Nordisk Kultur» som grunnlag for forståinga av folketru om supranormale skapnader, og denne tilvisinga skulle ikkje vore med.

Slike innvendingar er lett nok å leita fram. Men det ville ikkje vera rettvist å lata slike einskildting telja for sterkt ved ei samla vurdering av boka – rett og slett for di dei ikkje er representative. Heller ikkje skal det verta gløymt at det var ei svært vanskeleg oppgåve forfattaren tok på seg då han gjekk med på å skriva ei så sterkt konsentrert grunnbok om folkloristikkens teoretiske og metodologiske problem som den som ligg føre, og der storparten av dei 80–90 sidene han hadde til rådvelde måtte nyttast til det reint informative. Han hadde ingen plass til detaljerte grunngevingar for dei val han måtte gjera. Så skal det heller ikkje løyndast at det er ei fengslende og velskriven bok han har gjeve oss, ei bok som tydeleg viser at forfattaren er sterkt engasjert i dei problem han tek føre seg, og ei bok som vil vera til nytte også for andre enn den utvalde flokken den er skriven for.

Brynjulf Alver.

Inger M. Boberg: Motif-Index of Early Icelandic Literature. København 1966. 268 s. Kr. 56,00 (= Bibliotheca Arnarnagæana, vol. XXVII).

Efter mange års forberedelse forelå omsider i slutningen af 1966 det motivindeks over den oldislandske litteratur, der blev arkivar i Dansk Folkeminde-

samling, dr. phil. Inger M. Bobergs sidste store arbejde. Ved hendes død i 1957 var manuskriptet så godt som færdigt, men udgivelsen forsinkedes betydeligt af en del kontrolarbejde, som endnu stod tilbage. Mens bogen lå i korrektur, udkom serien »Late Medieval Icelandic Romances« I-V (= *Editiones Arnarnagæanæ*, vol. 20-24), og da Inger Boberg kun havde haft adgang til det pågældende stof gennem sene håndskrifter og populære islandske udgaver, besluttedes at erstatte hendes henvisninger med henvisninger til den nævnte serie. Dette arbejde udførte seriens udgiver, Agnete Loth. Til andre islandske tekstudgaver, som er fremkommet siden 1957, er der kun taget ringe hensyn.

Allerede i 1945, da frk. Boberg besøgte professor Stith Thompson i Bloomington, udgiveren af det verdensomspændende »Motif-Index of Folk Literature« (1. udg. 1932-36, 2. udg. 1955-58), arbejdede hun med den gammelnordiske litteratur, bl. a. med en Saxokommentar, som desværre aldrig blev fuldført. I et forord til den foreliggende bog beskriver Thompson, hvorledes hun under opholdet stadig forsynede ham med nye oplysninger om emnet, og hvorledes de gennemdrøftede motiverne logiske placering i det internationale indeks' klassifikationssystem. Kontakten med Stith Thompson bevarede hun helt til sin død, og i 2. udgave af hans »Motif-Index« røber denne kontakt sig ved, at der i fuldt omfang er henvist til hendes islandske indeks, selv om det da endnu kun fandtes i manuskript. Af hensyn til det øvrige nye stof i 2. udgave måtte Thompson i mange tilfælde ændre lidt på de af Boberg foreslåede motivnumre, men disse ændringer er indført ved udgivelsen af hendes indeks, således at der nu skulle være fuld overensstemmelse mellem de to bøgers motivnumre.

Og hvad er så et motivindeks? Inger Boberg har ikke efterladt nogen definition af sit arbejde, og litteraturen om begrebet »motiv« i folkedigtningen er sparsom og lidet dybtgående. I forordet til 2. udgave nøjes Thompson med at karakterisere *motifs* som »those details out of which full-fledged narratives are composed«. Hans værk indbefatter »all elements of a tale that are likely to have interest to the folklorist or the student of literary study«. Andetsteds har han udtrykt, at begrebet motiv omfatter alle slags elementer i folkelig digtning, som har en genkendelig, karakteristisk form.

Dette betyder i praksis, at man i et motivindeks kan finde: a) enkelte begreber, genstande eller væsener, b) enkelte handlinger af magisk eller på anden måde karakteristisk art, c) hele episoder, d) afsluttede, korte fortællinger, og e) formler og »formulistic numbers«. Motiverne er ordnet i 23 kapitler hver betegnet med et bogstav, og inden for kapitlerne findes en systematisk orden. Således hedder kapitel B »Animals«, B 0-99 »Mythical animals«, B 30-39 »Mythical birds«, B 31 »Giant birds«, og endelig B 31.2 »The bird Gam«. Her finder man i Bobergs indeks alle henvisninger til denne (efter hendes registrering) eneste kæmpefugl i oldislandsk litteratur. Slår man op i Thompson's indeks under B 31.2, genfinder man fuglen Gam med henvisninger til anden nordisk litteratur, og desuden findes f. eks. under B 31.1 Rok-fuglen, under B 31.5 den persiske Simurg, osv.

Da næsten alle indholdselementer i f. eks. et folkeeventyr eller et sagn er af traditionel karakter og ved tilstrækkeligt omfattende studier vil afsløre sig som genkendeligt, kan de betegnes med motivnumre og indsættes i motivindekser, således at det vil være muligt at beskrive indholdet af en sådan tekst ret udtøm-

mende ved hjælp af numrene, ligesom det vil være muligt at konstatere samtlige indholdsmæssige fællestræk i f. eks. en eventyrsamling. I fuldt omfang er sådanne analyser dog vist aldrig udført; de ville også snarere være kuriøse end praktisk anvendelige.

Det af Inger Boberg indeksede stof, som foruden den egentlige oldislandske litteratur omfatter en del oversættelseslitteratur samt Saxo og visse gammelnorske tekster, kan ikke for nogen større del betegnes som folketradition; men der er så mange lighedspunkter og fællestræk, at det ofte vil være muligt at foretage direkte sammenligninger mellem denne litteratur og den i 19.-20. årh. optegnede folketradition. Ligeledes vil det være muligt at foretage interessante sammenligninger med den oldirske tradition, som er indekset på samme måde som den oldislandske af Tom Pete Cross («Motif-Index af Early Irish Literature», Bloomington 1952).

I øvrigt skal bemærkes, at der i tilslutning til bogens forord er bragt en bibliografi over Inger Bobergs trykte arbejder. Den er ikke lang, men vægtig.

Lige siden det gennem 2. udgave af Thompson's indeks blev kendt, at »Motif-Index af Early Icelandic Literature« var undervejs, har Dansk Folkemindesamling med jævne mellemrum modtaget forespørgsler om udgivelsen. Det er en stor tilfredsstillelse for hendes efterfølgere nu at se dette arbejde, ved siden af bogen om »Folkemindeforskningens historie i Mellem- og Nordeuropa« (Kbh. 1953) hendes største, bragt til en lykkelig afslutning.

Bengt Holbek.

Bengt R. Jonsson: Svensk balladtradition. I: Balladkällor och balladtyper. Svenskt Visarkivs handlingar I, Stockholm 1967, XX + 912 s. ill. 90 sv. kr. Også med titelblad som disputats ved Uppsala universitet.

Svenskt Visarkivs mangeårige leder kunne gå til forsvaret af sin disputats med den behagelige bevidsthed om at have forelagt et hovedværk og med den ligeledes behagelige mulighed for at kunne henvise til et helt planlagt og halvt udarbejdet bind II på mindst 600 sider, såfremt umådeholdne opponenter skulle finde visse emner utilstrækkeligt belyst i de 900 tætte og noterige sider. Netop fordi I og II må opfattes som en helhed, vil Danske Studier udsætte en anmeldelse; men det nye værks emne og mange af dets utallige enkeltheder har en så umiddelbar betydning for visestudiet i Danmark også udenfor den mest professionelle kreds, at dets indhold kort må nævnes.

Efter en kort indledning behandles s. 15-129 de svenske balladekilder fra middelalderen til nutiden i oversigtsform, både de oplagte og de mere skjulte som topografisk litteratur, dissertationer etc. Bogens tyngdepunkt er derefter analysen af hver enkelt visebog og viseoptegnelse, 130-600, med store monografier især om Kungl. Bibliotekets visbok i 4:o, L. F. Rääf og A. A. Afzelius, 601-74 gives en bibliografi over skillingstryk, som vi herhjemme endnu har tilbage at gøre magen til, og efter et kort kapitel om pasticher og forfalskninger gennemgås 705-91 de c. 230 svenske balladetyper, ordnet efter DgF-nummer, så langt det er muligt, med 34 i Danmark ukendte typer som tillæg og med klar

angivelse af hver types forekomst i Norden; dette kapitel vil blive daglig håndbog for alle nordiske forskere. Sammenfatningen er kort, og efter denne gives endnu en detaljeret exkurs om Afzelius' og Arwidssons kilder og kildebehandling, også et meget nyttigt opslagsværk (801–54). Det engelske resumé er kun på få sider, litteraturfortegnelsen derimod på halvtreds.

Anden dels kapitler vil behandle balladernes geografi, traditionsmåder og -veje, lokaltilknytning og sagdannelse, skillingsvisernes indvirkning på den mundtlige tradition, personmilieuer og -repertoarer, variantdannelse, forhold til andre genrer, til musikken og til dansen. Denne dels sammenfatning bliver en syntese af hele værket.

Den kommer såmænd nok om 2–3 år som lovet. Så det er ikke for tidligt at begynde læsningen af denne første del. Den er til de allerlængste vinteraftener og sommerferier og vil hurtigt vise sig uundværlig.

Erik Dal.

Henry Bruun: Den middelalderlige dagvise. København 1965. 96 s. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, nr. 257.

Kun kort tid efter fremkomsten af bd. 1 af Anders Mallings store salmehistorie, der for Dagvisens vedkommende bygger på Brix' berømte afhandling fra 1915, har historikeren Dr. Henry Bruun i en meget skarpsindig og velfunderet analyse afvist den måde, hvorpå Brix opdeler opskriften i C4, den eneste af ham anerkendte opskrift fra middelalderen, dels i en poetisk værdifuld del, der stort set genfindes i Thomissøns salmebog, dels i en stærkt Maria-præget tildigtning.

Ved at inddrage flere kilder, spec. opskriften i AM 717d α 4° og Karen Ludvigsdatters tidebog, når Bruun frem til en anden opdeling, en ny teori om den oprindelige dels omfang. Det vil føre alt for vidt at tage stilling til den omfattende argumentation. Vi vil koncentrere os om den berømte naturstrofe, der turde være den mest elskede del af Dagvisen. Den lyder således i C4 VIII.1–6:

The vildha foghla the fløgha swa høgt
 thet vedher blese vnder thera vinga
 thet ær swa vant meth litla makt
 thet høgha bergh at springæ
 tha strømbryn swa gladhelika
 vnder the grøno lidha

Strofen findes også hos Thomissøn og henføres, da den er seksliniet, af Brix til den oprindelige og værdifulde del. Såvel Brix som Bruun mener, at den oprindelige dagvistrofe var seksliniet.

Men Bruun hævder nu, at naturstrofen er otteliniet, forsåvidt som det manglende rim til *lidha* kan genfindes i C4 strofe IX.2: *quidho*. At de to første linier i C4.IX således hører med til C4.VIII finder Bruun støtte for i den opdeling, som skriveren af AM har foretaget. Strofe V i AM lyder:

Vatned Rennur so fagurlega fram
 Under þann grœna hljida

Jomfru Maria Roðnust Rós,
Leise Vorn angst og Kvijda.

Bruun plæderer hermed for, at naturstrofen tilhører det tildigtede parti; han finder støtte i det forhold, at der ikke findes reminiscenser af den i opskriften i Karen Ludvigsdatters tidebog. Men Bruun argumenterer samtidig implicite for, at naturstrofen skal opfattes mariansk; hvad han dog hurtigt eksplicit tager afstand fra ved at spørge pag. 50: »om de muntert rislende strømme under bakkesiderne har anden mission end den at give himmeldronningens røde rose en værdig nordisk naturramme.«

Tør Bruun i sin sobre fremstilling ikke forsøge at føre tanken videre, kunne det vel forsøges her.

De to første verspar i C4's ottende strofe er formet som ordsprog. Det andet af disse, om vanskeligheden ved at bestige høje bjerge, er velkendt, Peter Lolle har det som nr. 955. I den svenske version er det nr. 954 og lyder:

ilt ær gambloom manne moot bærghe springa:
scansio montana male stat cum vi veterana.

Svære er det at finde en parallel til det første, skønt dets ordsprogspræg i syntaksen er utvivlsom. Det er rimeligst at sammenligne med Wander: Vogel nr. 201, -3, 236, 263 og Vöglein nr. 22, altså typen:

Kein Vöglein flog so hoch
es kam wieder auf Erden.

Hvad angår det tredje verspar, er det næppe frugtbart at søge paralleller i ordsprog. Langt mere minder det om folkevisen, hvad Bruun også anfører pag. 57.

Men hvordan nu tolke dette med tanken henvendt på Maria, der formidlede »thet høffue sprøngh aff thet høffwe hymmerige, och hiidh nedher til jørderige«, som det hedder i Anne Brades bønnebog, M.D.B.II.207.30-32. Fuglenes vinger genkalder i erindringen Dantes apotheose af Maria i Paradiso XXXIII.14-15:

che qual vuol grazia ed a te non ricorre
sua disianza vuol volar senz' ali.
(Molbech: »hans attraa flyve vil foruden vinge«).

Bjerget har også en plads i Mariologien. Dog er her AM's version langt mere brugbar end ordsproget i C4.

Som parallel til AM's version:

IV.3-4 það er so hætt þad kreinker cirn Manu
Harda berged utspreinger

kan vi anføre nok et stykke fra Anne Brades bønnebog, II.205.13-17:

Tw æst oc thet hellige biærge her danielis
af thet biærge var huggen een steen
vden hænder oc ærffuedes men,
so vare oc allæ thingh fulkommelige recnæ
ther thw fødde jhesum for vden meen.

Det sidste verspar i C4's naturstrofe, som vanskeligst lod sig tolke ud fra ordsprog, er det som naturligt lader sig forklare mariansk. Maria er bl. a Fons Hortorum i Højs. IV.15. Adam af St. Victor besynger hende således: (cit. e. Raby pag. 369)

Fons hortorum
internorum
riga mentes
arescentes
unda tui rivuli
fons redundans
sis inundans;
etc.

Hvad vi her har kunnet mobilisere fra Mariologien, kan næppe overbevise nogen. Vi har dog ud fra en mariansk tankegang kunnet støtte Bruuns opbakning af AM's version. Man måtte ellers – med Peter Lolle in mente – afvise AM's version af bjergmotivet som sekundær i forhold til C4.

Bruun læser nu C4's strofe VIII (naturstrofen) og strofe IX (Mariastrofen) i et stræk og inddrager *bergh* og *lidha* i rækken af de talløse lovprisere, skønt det af flere grunde ville falde naturligt at holde dem udenfor. Men det er netop *lidha*, der også var bærende i argumentationen ovenfor, som Bruun har brug for. I kraft af dette ikke-tyske ord og den specielle rækkefølge af lovpriserne, kan Bruun vise, at Erikskrøniken (overleveret i mss. fra 15. årh., men af historikerne dateret til 1320–35) i sin indledning må forudsætte kendskab til netop dagvisens lovprisere og ikke andre versioner af motivet i tyske og latinske tekster.

Bruun bringer mange flere iagttagelser af blivende værdi, f. eks. en udbygning af vor viden om dagvisens tilknytning til kirkeåret, om dagvisenavnets betydning m. m. Vigtigst er nok understregningen af AM-tekstens relevans, skønt denne er nedskrevet så sent som 1723 og ikke i sin sprogform giver anledning til en datering før ca. 1500. Et kildekritisk kup.

Vi har kort forsøgt at skitsere, hvorledes man kunne arbejde videre med de problemer, som inddragelsen af AM i diskussionen må rejse.

En virkelig holdbar tolkning af naturstrofen ville give fornyet baggrund for undersøgelser.

Efter denne fortrinlige og meget fortjenstfulde kildekritiske undersøgelse, der samtidig samler op og tilrettelægger tidligere forskningsresultater, må det være litteraturforskernes tur.

Niels Haastrup.

Mogens Brøndsted: Goldschmidts fortællekunst. Gyldendal 1967. 377 s. Kr. 47,50.

Om Goldschmidt véd enhver gymnasiast med respekt for sin lærer tre ting: At han udgav *Corsaren*, at han skrev *En Jøde* og endelig, at han var en fremragende *stilist*. Og hvordan skulle det forholde sig anderledes? De to titler er jo brændpunkterne i en ellipse trukket omkring de til dato foreliggende bidrag til

Goldschmidt-forskningen, og betegnelsen stilist står mejslet med postulatets styrke i enhver fremstilling af digteren i oversigtsværker.

Et blik på Goldschmidts ydre liv og karriere som jøde, redaktør, rejsende, politiker, dameven, kværlulant etc. gør det klart, hvorfor den biografisk orienterede forskning på alle – og d. v. s. stærkt divergerende – lødighedsniveauer har kastet sig over ham. Biografismen interesserer sig i særdeleshed for en forfatters tidlige indsats; derfor har man naturligt kredset om vittighedsbladet og den socialpolemiske debutroman som *interessante* manifestationer af forfatterpersonlighedens jødiske og stridbare natur. Med hensyn til det tredje dogme i den indledningsvis skitserede børnelærdom skal der ikke her gøres mindste forsøg på at drage Goldschmidts stilistiske mesterskab i tvivl. Tværtimod. Blot må dette mesterskab siges at være et faktum, som i meget ringe grad er blevet *dokumenteret* ved stiltekniske undersøgelser, men knæsat ved gentagelse af den samtidige kritik, der af politiske og personlige årsager ofte havde alt andet end reelle hensigter. Som eksempel kan nævnes Clemens Petersen, der i sin anmeldelse af *Arvingen* (24.12.1864) fremhævede begreberne *stil* og *stemning* som typiske for Goldschmidt og insinuerede, at de svarede til *holdningsløshed* på idéplanet. Grunden til denne antimytedannelse blev vel lagt allerede i 1852 af Fr. Dreier, som i perfidiens genre dog langt blev overgået af senere bidragydere som Brandes og Erik Bøgh, der af Goldschmidts mindre vellykkede teaterfremtræden i 1869 tog anledning til at lufte deres antipatier.

Det er ikke nogen hemmelighed, at *Mogens Brøndsted* hører til de forskere, der har interesseret sig for *personen* Goldschmidt. I sit arbejde fra 1965 har han vist sig som digterens kyndige og kongeniale biograf, selv om et par fejlhuskninger og et lidt løst forhold til forfatterskabets kronologi stak den læser i øjnene, som primært interesserer sig for værkerne. I den nye bog er sigtet iflg. Brøndsteds forbemærkninger principielt anderledes. Han redegør her forbilledligt for den tidligere forsknings tendenser og placerer polemisk sit eget værk med en slutbemærkning om, at det er ment som et forsøg på at udforske den finhed i Goldschmidts fortællekunst, som Rubow har ydet »gentagen anerkendelse uden dog nærmere at påvise, hvori finheden består«. Der er således sat en tiltrængt og velkommen streg under titelordet *fortællekunst*.

Holder værket da, hvad forbemærkningerne lover? Både ja og nej. Det er uomtvisteligt, at man i denne bog får mere at vide om Goldschmidts fortællekunst end noget andet sted. Men dog ikke tilstrækkeligt til, at man tør hævde, at forventningerne er indfriet. Brøndsted har ganske vist opstillet sin disposition efter værkerne, som han læser omhyggeligt, men skøvheden viser sig i stoffordelingen; og i talrige sidebemærkninger triumferer biografen, når digterens liv ses afspejlet i hans tekster. Den halve bog optages af fremragende analyser af *En Jøde* og *Hjemløs*. Det er indrømmet, at disse værker – ikke mindst gigantromanens 1600 sider – kræver deres mand og en hel del plads. Ud fra en kvalitativ vurdering må det dog hævdes, at 1860'erne er det centrale tiår i Goldschmidts skønlitterære forfatterskab – især da i en behandling, der siges at ville prioritere stilen. Og adskillige af de mindre omfangsrige værker fra denne periode forekommer forfordelte eller skævt belyste i Brøndsteds fremstilling.

Det sidste gælder fx *Breve fra Cholera-tiden*, hvis *kvindelige* hovedpersons

norske afstamning af Brøndsted sættes i forbindelse med udtrykket »paa Fjeldet« i det Ingeborg-digt, der hævdes at have haft central betydning for novellens udformning (som det i øvrigt ville have været meget værd at kunne følge i manuskriptudkast, eftersom novellen i en anden form i brevene nævnes som næsten færdigudarbejdet allerede i november 1863). Her er biografen imidlertid ikke snedig nok. Der er ganske anderledes væsentlige – omend i tid betydeligt fjernere – årsager til damens norske oprindelse. Goldschmidts kvindeportræt er ét i hele forfatterskabet; virkelighedens kvinder har højst spillet en rolle for facetteringen. I forbindelse med samme værk skriver Brøndsted med biografens betydende mine, at Goldschmidt selv (som hovedpersonen) var på rejse bort fra koleraen – hans var blot en åndelig! Det er dog værd at bemærke, at digteren 10 år tidligere – i det år, novellen angives at foregå – iflg. breve til hjemmet var rejst fra den *virkelige* kolera. Når man nu *vil* trække tråde fra værk til liv. Skoledemonstrationen af det farlige i denne fremgangsmåde kan i øvrigt iagttages i Brøndsteds tidligere Goldschmidt-bog, hvor den pæredanske kaptajn i *Guds Engel fra Rørvig* blev gjort til engelskmand, fordi biografen havde for travlt med at læse fortællingen som et billede på Goldschmidts danske digtning, der – ligesom Lise – ikke tålte omplantningen til det engelske. Ikke væsentligt i sig selv, men dog karakteristisk.

Det forekommer uheldigt at skille 3. bd af *Fortællinger og Skildringer* (d. v. s. *Arvingen*) fra den romerske rammefortælling i de to første bind. Ikke af biografiske grunde – fordi de er inspirerede af samme ophold i Rom – men af tekniske årsager: fællesskabet med hensyn til motiv og persongalleri. Flere personer fra *Photographierne og Mephistopheles* går igen let genkendelige i *Arvingen*, og dette sidste værk kaster et forståelsens lys tilbage på en del forhold i det første, ja man må *sandsynligvis* formelt (jfr. bl. a. Goldschmidts læserbrev i *Dagbladet* 24.11.1863) opfatte romanen som simpelthen *en del af rammefortællingen*.

Det er ikke muligt i en anmeldelse at drøfte alle detaljer i et så vægtigt arbejde, men netop det romerske hæfteskift giver anledning til et par bemærkninger om noget betænkeligt af mere principiel art i Brøndsteds metode: hans forhold til *tekstudgaver* – og hvad deraf følger. *Fortællinger* 1846 og *Hjemløs* citeres efter originaludgaverne, de øvrige romaner og noveller efter *Udvalgte Skrifter* I–VI. Denne praksis har næppe nogen rimelig begrundelse. Det er al ære værd, at en forsker, der ønsker et større publikum i tale, ikke strengt henviser til førsteudgaver. Men hvorfor ikke i stedet benytte *Folkeudgaven* I–VIII, som *Udv. Skr.* er et optryk af (samme paginering), og som medtager den store roman? Ved supplerende henvisninger til *Poetiske Skrifter* kunne størstedelen af forfatterskabets skønlitterære stof dækkes ind, bl. a. *Fortællinger* 1846 (som man ikke kan forvente, at mange har let adgang til i originaludgave) og det *meste* af den romerske cyklus, som Brøndsted nu for vigtige deles vedkommende må henvise til i førstetryk, da Julius Salomon herfra kun medtager *En Soirée* og kernenovellen fra Frascati-rammen.

Kyrre gjorde i sin kritik af Vilh. Andersens genetiske studie (*Edda* 1914) opmærksom på, at en præcis værkkronologi fattedes for Goldschmidts vedkommende. Det gør den desværre endnu. I en så tæt produktion som Goldschmidts (ikke mindst i tresserne) er det af største vigtighed, at man søger at holde

kronologien klar, når man vil studere *væksten* og *faserne*, som Brøndsted hævder at ville det. Det er derfor ikke det bedste udgangspunkt blot at angive titelbladets trykkeår i parentes efter hvert værk. 1867 opgives uden kommentar for såvel *Den Vægelsindede paa Graahede* som *En Hedereise i Viborg-Eggen*, uanset deres faktiske udgivelsesdato er henholdsvis oktober og december 1866. I sin Goldschmidts-biografi blev Brøndsted fanget i sin egen unøjagtigheds net, da han efter omtalen af Goldschmidts Ålborg-tale (sommeren 1865) skrev: »... for at blive forstået rigtigt udvidede han efter hjemkomsten sine betragtninger i en pjece, der gav svar på 'Fædrelandets kritik af *Arvingen*« (s. 160 f). Pjecen er *Nogle politiske Bemærkninger og Notitser*, som blev udsendt med lynets hast en af de sidste dage i december 1864 (det år, der også står på titelbladet). Det er jo en lumsk streg af Goldschmidt at lade et polemisk skrift udkomme med tidligere trykkeår end polemikkens oprindelige genstand (*Arvingen* er på titelbladet fremdateret), men det er jo den slags, man må forsøge at klare, når man vil studere *væksten* og *faserne*. I sin nye bog opgiver Brøndsted stadig 1865 som pjecens trykkeår (s. 366, note 15).

Endnu et par detaljer. – Det forekommer urimeligt, at man i værkregistret ikke kan finde *Don Camillo*, blot fordi man er så uheldig at sidde inde med originalteksten. Historiens titel er jo først fra og med bogens 2. udgave *Billedhuggeren*. – Visse steder savnes en lidt mere kritisk indstilling. Exx: Det germanske misfoster *Lureley*, som allerede den samtidige kritik med rette var efter, synes Brøndsted vel ikke er velkomponeret? Og at Bergsøe som meddeler til biografien er mindre seriøs formedelst sine bevislige erindringsforskydninger, kunne der godt være faldet et ord om. – Endelig en teknisk kritik (mere af forlag vel end af forfatter): Hvorfor kan man ikke finde ud af at bruge pagineringen som udgangspunkt for henvisningsnummerering, så man uden besvær kan gå den modsatte vej fra note til tekst også?

Med Brøndsteds nye bog er vi nået *et godt stykke* på vej fra biografismen over mod tekstforskningen. Men der er mange studier at gøre i marken endnu (novellegenren, symbolerne, syntaxen etc.), før *bogen* om Goldschmidts fortællekunst kan skrives. Man må håbe, at også Brøndsted vil bidrage yderligere inden for sådanne snævrere rammer. For ingen har jo dog som han læst sin Goldschmidt. Det har ikke været denne anmeldelse hensigt at fremhæve bogens dyder; de fremgår mere umiddelbart ved læsningen af den.

Ejgil Søholm.